

VÄRDEBESKRIVNING

Område av riksintresse för naturvård i Norrbottens län

Datum: 2022-12-14

Områdesnummer: NRO 25 015

Områdesnamn: Torneälven

Kommun: Kiruna, Pajala, Övertorneå, Haparanda

Kartblad: 25N NV, NO, 26M NO, SO, 26N NV, SV, 27N NV, SV, 28L NO, SO, 28M NO, SO, 29J. 29K NV, NO, SO, 29L SV, SO, 30I, 30J.

Area: Efter översynen och borttagande av detaljplanelagda områden (se nedan) är arean 91 665 hektar. Tidigare area var 93 372 hektar innan redigering (tidigare registerblad anger 86000 hektar vilket sannolikt hänger samman med att registerbladen inte reviderats vid översynen cirka år 2000).

Naturgeografisk region: 29b, 30d, 32d, 36c, 36d, 49a, 52a.

Regionindelning för sjöar och vattendrag: SE1TO, Torneälven

Landskapsform: Se respektive delsträcka (BD 15.1-BD 15.6)

Agrara kulturlandskapsregioner: 17, 18, 19

Riksvärde: BD 15.0 Landskapstyper (fjäll, sjöar, älvdal, skog) naturtyper, geovetenskap, flora och fauna.

Värdebeskrivning: Torneälven hör till ett av Europas största oreglerade vattensystem och har som helhet ett mycket stort naturvärde. Torneälven och dess bifloder är unika i sitt slag i landet.

Torneträsk är landets sjunde största och näst djupaste fjällsjö. Torneträskområdet utgör ett nyckelområde för glaciologisk forskning, Abisko forskningsstation är sedan länge ett internationellt naturvetenskapligt forskningscentrum. Tarendöälven räknas till en av världens största bifurkationer. Junosuandoselet, Pajalaselet och Kengisforsen tillhör också de viktigare enskilda objekten. Sträckan Torankankorva-Karungiselet utgör ett vidsträckt selområde, där selen kommit att utfyllas av holmar och bankar. Det finns inom landet inget område som i fråga om omfattning av här pågående processer, kan mäta sig med detta, inte heller något där dessa haft en så avgörande betydelse för utformning av bebyggelse och näringsliv.

Torneälven har välutbildad vegetation med tydliga strandzoner och frodig vattenvegetation. Ett särdrag som är värt att särskilt framhålla är islossningsförloppet som präglar strändernas morfologi och vegetation längs

långa sträckor av älven. Unikt är även det nedre älvloppetets breda dalgång med de vidsträckta slättermarkerna på stränder och holmar.

Sydväxtberget Pikku Hiiravaara och Armasjärvimyren är ytterligare botaniska objekt, vilka hyser sällsynta växtarter, varav flera här i yttergränser av sina utbredningsområden. Värdefulla faunaområden tangerar älven i dess övre lopp. Älven är en viktig fågelflyttled och selens deltaområden är fågelrika häckningsområden. Torneälven är av mycket stor vikt som laxälv och har även betydelse för älvlekande kustsik och havsöring. Både floran och faunan präglas av arter med nordlig och/eller östlig huvudutbredning.

Huvudkriterier: A, B, C, D, E

Förutsättningar för bevarande: Älvens naturliga vattenregim bibehålles. Skogsbruk i älvdalen bedrivs med stor naturvårdshänsyn och hävdens av odlingsbygderna fortsätter. Dämning, vattenståndsreglering, vattenavledning, förebyggande utsläpp, dikning, omfattande kalavverkning.

Säkerställande: Älven är undantagen från vattenkraftutbyggnad enligt 4 kap miljöbalken (1998:808). Se i övrigt respektive delsträcka.

Områdets huvuddrag: Torne älv avvattnar Sveriges största fjällsjö, Torneträsk, och är från utloppet ur denna till sin mynning i Bottenviken, mellan Haparanda och Tornio, 410 kilometer lång. Dess största biflöden är Rautasätno från höger och Vittangi, Lainio och Muonio älvar från vänster. Muonio och Torneälven utgör gräns mellan Finland och Sverige på en sträcka av cirka 57 mil.

Från Torneträsk till sjön Jukkasjärvi utgörs älven av ett flertal långsträckta sjöar. Landskapet runt sjösystemet kan karakteriseras som fjäll- och förfjällområde. Nedströms Jukkasjärvi rinner älven snabbt ned mot den vidsträckta bergkullslätt som breder ut sig mellan Pajala, Tärendö, Vittangi och Muonio. Denna inlandsfattig slätt, som är ett av Sveriges största slättområden, utgörs av skogbevuxna moränområden och myrmarker, över vilka reser sig enstaka restberg. Vid Svanestein övergår bergkullslätten i vågig bergkullterräng med bergknallar som står i direkt förbindelse med varandra. Kring nedre Torneälven utbreder sig ett utpräglat och omfattande kustslättområde, som närmast är en fortsättning på det stora slättområdet i finska Österbotten.

Torne älvs brantaste delar återfinns i älvens översta delar ovan fjällrandsjöarna, medan den flackaste sträckan av större längd återfinns nedom Muonio älvs inflöde. Älven är sjöfattig och den enda mer betydande sjön är Torneträsk med en yta på 322 kvadratkilometer. Längre selsträckor och sjöar finns i de övre delarna från Torneträsk till Jukkasjärvi, vid Vittangi, Junosuando och Pajala samt i älvens nedre lopp. Här finns två dominerande selsträckor, dels vid Hedenäset, dels vid Karungi. De omfattande selen i älvens nedre lopp, i vilka inlandsdeltan successivt utbyggs, är ett av de mest karakteristiska dragen hos älven. Långa sammanhängande forssträckor som till exempel nedom Lainio och Muonio älvar är ett annat utmärkande drag. Kengisforsen, strax ovan Muonio älvs inflöde, är det mest markerade fallet i Torne älv med en fallhöjd på 20

meter. Torneälven är i högre grad präglad av påverkan från islossningsförloppet än någon annan i vårt land.

I Torneträskområdet omges älven av fjällbjörkskogar och rinner sedan vidare genom ett mycket myrrikt barrskogslandskap. Nedom Pello minskar myrrealerna och från Övertorneåtrakten nedströms blir bebyggelsen tätare och odlingen betydande.

Steniga moränstränder med i vissa delar rik, välzonerad vegetation dominerar älvens övre lopp inklusive Tarendö älv. Glest bevuxna blockstränder finns också. Nedom högsta kustlinjen (HK) vidtar mer sedimentrika stränder som i älvens nedersta lopp är mycket bördiga. Här finns särskilt i deltaområdena vidsträckta strandslättermarker med ängsartad vegetation. En faktor som torde spela stor roll vid Torneälven är isgången, som nöter på strändernas buskar och träd och håller dem tillbaka, En betydande förbuskning har dock skett på strandängarna sedan slättern upphört.

Älvdalens nedre lopp utmärks förutom av goda jordar av en stor vattenföringsamplitud, allmän näringsrikedom och ett för breddgraden exceptionellt varmt sommarklimat. Dessa faktorer har tillsammans taget gynnat inte bara den ursprungliga vegetationen utan också möjligheterna till odlingen. Människans hushållning spelar här en betydelsefull roll i den ekologiska helheten.

Torneälvens vattenvegetation är artrik och välutvecklad framför allt i sel och vikar.

Torneälvens flora liknar Kalixälvens men skiljer sig avsevärt från de sydligare oreglerade älvarnas floror. Torneälvens stränder hyser till exempel flera nordliga och i landet ovanliga växtarter, bland annat nordlig backruta, polargullpudra, lappblågull och lappängsull. Hänggräset, med en i övrigt arktisk utbredning torde vara älvens märkligaste strandväxt. Fjällarter som isvedel och smalviva och sydliga element som blomvass finns också.

Kunskaperna om djurlivet i och kring Torneälven är i vissa stycken otillfredställande. Faunan har dock en utpräglad nordnorrländsk artsammansättning. Älven har en mycket god reproduktion av lax, vilken utgör en stor andel av Östersjöns laxbestånd. Älven har också viktiga lekområden för älvlekande kustsik och havsöring. Sjöfågelfaunan, främst sim- och dykänder, är ställvis mycket individrik vid Torneälven. Ängar och översvämningsområden hyser en rik vadarfauna. Myrområdena norr om älvens mellersta lopp hyser landets starkaste stam av sädgås. Älvdalen utgör också en betydelsefull fågelflyttled. Viktiga uppehållsområden för bland annat större rovdjur finns i skogs- och kalfjällsområdena kring älvens översta lopp.

Anmärkningar: Det biologiska underlagsmaterialet är bristfälligt.

Samtliga delområden samt denna helhetsbeskrivning har försetts med modernare beskrivningar enligt Naturvårdsverkets mall. Texterna har inte ändrats annat än rent redaktionellt. I fyra delområden (BD 15.3 – BD 15.6) har dock

detaljplanelagda områden i och invid vissa tätorter (Jukkasjärvi, Pajala, Övertorneå och Haparanda) undantagits från riksintresseområdet. Texterna har i dessa delområden försetts med information om undantagna områden.

Referenser:

Statens Naturvårdsverk 1969: Norrlandsälvarnas naturvärden. SNV Publ 1969:13.

Se även respektive delsträcka.

Hjort, S, 1971: Torne och Kalix älvar: Del 1. Allmän beskrivning. Rapport 12.

VÄRDEBESKRIVNING

Område av riksintresse för naturvård i Norrbottens län

Datum: 2022-12-14

Områdesnummer: NRO 25 015a

Områdesnamn: Delsträcka Torneälven (Armasjärvimyren)

Kommun: Kiruna, Pajala, Övertorneå, Haparanda

Kartblad: 25N NV, NO, 26M NO, SO, 26N NV, SV, 27N NV, SV, 28L NO, SO, 28M NO, SO, 29J. 29K NV, NO, SO, 29L SV, SO, 30I, 30J.

Area: Efter översynen och borttagande av detaljplanelagda områden (se nedan) är arean 91665 hektar. Tidigare area var 93372 hektar innan redigering (tidigare registerblad anger 86000 hektar vilket sannolikt hänger samman med att registerbladen inte reviderats vid översynen cirka år 2000).

Naturgeografisk region: 29b, 30d, 32d, 36c, 36d, 49a, 52a.

Regionindelning för sjöar och vattendrag: SE1TO, Torneälven

Landskapsform: Se respektive delsträcka (BD 15.1-BD 15.6)

Agrara kulturlandskapsregioner: 17, 18, 19

Riksvärde: BD 15.0 Landskapstyper (fjäll, sjöar, älvdal, skog) naturtyper, geovetenskap, flora och fauna.

Värdebeskrivning: Torneälven hör till ett av Europas största oreglerade vattensystem och har som helhet ett mycket stort naturvärde. Torneälven och dess bifloder är unika i sitt slag i landet.

Torneträsk är landets sjunde största och näst djupaste fjällsjö. Torneträskområdet utgör ett nyckelområde för glaciologisk forskning, Abisko forskningsstation är sedan länge ett internationellt naturvetenskapligt forskningscentrum. Tarendöälven räknas till en av världens största bifurkationer. Junosuandoselet, Pajalaselet och Kengisforsen tillhör också de viktigare enskilda objekten. Sträckan Torankankorva-Karungiselet utgör ett vidsträckt selområde, där selen kommit att utfyllas av holmar och bankar. Det finns inom landet inget område som i fråga om omfattning av här pågående processer, kan mäta sig med detta, inte heller något där dessa haft en så avgörande betydelse för utformning av bebyggelse och näringsliv.

Torneälven har välutbildad vegetation med tydliga strandzoner och frodig vattenvegetation. Ett särdrag som är värt att särskilt framhålla är islossningsförloppet som präglar strändernas morfologi och vegetation längs

långa sträckor av älven. Unikt är även det nedre älvloppetets breda dalgång med de vidsträckta slättermarkerna på stränder och holmar.

Sydväxtberget Pikku Hiiravaara och Armasjärvimyren är ytterligare botaniska objekt, vilka hyser sällsynta växtarter, varav flera här i yttergränser av sina utbredningsområden. Värdefulla faunaområden tangerar älven i dess övre lopp. Älven är en viktig fågelflyttled och selens deltaområden är fågelrika häckningsområden. Torneälven är av mycket stor vikt som laxälv och har även betydelse för älvlekande kustsik och havsöring. Både floran och faunan präglas av arter med nordlig och/eller östlig huvudutbredning.

Huvudkriterier: A, B, C, D, E

Förutsättningar för bevarande: Älvens naturliga vattenregim bibehålles. Skogsbruk i älvdalen bedrivs med stor naturvårdshänsyn och hävden av odlingsbygderna fortsätter. Dämning, vattenståndsreglering, vattenavledning, förorenande utsläpp, dikning, omfattande kalavverkning.

Säkerställande: Älven är undantagen från vattenkraftutbyggnad enligt 4 kap miljöbalken (1998:808). Se i övrigt respektive delsträcka.

Områdets huvuddrag: Torne älv avvattnar Sveriges största fjällsjö, Torneträsk, och är från utloppet ur denna till sin mynning i Bottenviken, mellan Haparanda och Tornio, 410 kilometer lång. Dess största biflöden är Rautasätno från höger och Vittangi, Lainio och Muonio älvar från vänster. Muonio och Torneälven utgör gräns mellan Finland och Sverige på en sträcka av cirka 57 mil.

Från Torneträsk till sjön Jukkasjärvi utgörs älven av ett flertal långsträckta sjöar. Landskapet runt sjösystemet kan karakteriseras som fjäll- och förfjällområde. Nedströms Jukkasjärvi rinner älven snabbt ned mot den vidsträckta bergkullslätt som breder ut sig mellan Pajala, Tärendö, Vittangi och Muonio. Denna inlandsfattig slätt, som är ett av Sveriges största slättområden, utgörs av skogbevuxna moränområden och myrmarker, över vilka reser sig enstaka restberg. Vid Svanestein övergår bergkullslätten i vågig bergkullterräng med bergknallar som står i direkt förbindelse med varandra. Kring nedre Torneälven utbreder sig ett utpräglat och omfattande kustslättområde, som närmast är en fortsättning på det stora slättområdet i finska Österbotten.

Torne älvs brantaste delar återfinns i älvens översta delar ovan fjällrandsjöarna, medan den flackaste sträckan av större längd återfinns nedom Muonio älvs inflöde. Älven är sjöfattig och den enda mer betydande sjön är Torneträsk med en yta på 322 kvadratkilometer. Längre selsträckor och sjöar finns i de övre delarna från Torneträsk till Jukkasjärvi, vid Vittangi, Junosuando och Pajala samt i älvens nedre lopp. Här finns två dominerande selsträckor, dels vid Hedenäset, dels vid Karungi. De omfattande selen i älvens nedre lopp, i vilka inlandsdeltan successivt utbyggs, är ett av de mest karakteristiska dragen hos älven. Långa sammanhängande forssträckor som till exempel nedom Lainio och Muonio älvar är ett annat utmärkande drag. Kengisforsen, strax ovan Muonio älvs inflöde, är det mest markerade fallet i Torne älv med en fallhöjd på 20

meter. Torneälven är i högre grad präglad av påverkan från islossningsförloppet än någon annan i vårt land.

I Torneträskområdet omges älven av fjällbjörkskogar och rinner sedan vidare genom ett mycket myrrikt barrskogslandskap. Nedom Pello minskar myrrealerna och från Övertorneåtrakten nedströms blir bebyggelsen tätare och odlingen betydande.

Steniga moränstränder med i vissa delar rik, välzonerad vegetation dominerar älvens övre lopp inklusive Tarendö älv. Glest bevuxna blockstränder finns också. Nedom högsta kustlinjen (HK) vidtar mer sedimentrika stränder som i älvens nedersta lopp är mycket bördiga. Här finns särskilt i deltaområdena vidsträckta strandslättermarker med ängsartad vegetation. En faktor som torde spela stor roll vid Torneälven är isgången, som nöter på strändernas buskar och träd och håller dem tillbaka, En betydande förbuskning har dock skett på strandängarna sedan slättern upphört.

Älvdalens nedre lopp utmärks förutom av goda jordar av en stor vattenföringsamplitud, allmän näringsrikedom och ett för breddgraden exceptionellt varmt sommarklimat. Dessa faktorer har tillsammans taget gynnat inte bara den ursprungliga vegetationen utan också möjligheterna till odlingen. Människans hushållning spelar här en betydelsefull roll i den ekologiska helheten.

Torneälvens vattenvegetation är artrik och välutvecklad framför allt i sel och vikar.

Torneälvens flora liknar Kalixälvens men skiljer sig avsevärt från de sydligare oreglerade älvarnas floror. Torneälvens stränder hyser till exempel flera nordliga och i landet ovanliga växtarter, bland annat nordlig backruta, polargullpudra, lappblågull och lappängsull. Hänggräset, med en i övrigt arktisk utbredning torde vara älvens märkligaste strandväxt. Fjällarter som isvedel och smalviva och sydliga element som blomvass finns också.

Kunskaperna om djurlivet i och kring Torneälven är i vissa stycken otillfredställande. Faunan har dock en utpräglad nordnorrländsk artsammansättning. Älven har en mycket god reproduktion av lax, vilken utgör en stor andel av Östersjöns laxbestånd. Älven har också viktiga lekområden för älvlekande kustsik och havsöring. Sjöfågelfaunan, främst sim- och dykänder, är ställvis mycket individrik vid Torneälven. Ängar och översvänningsområden hyser en rik vadarfauna. Myrområdena norr om älvens mellersta lopp hyser landets starkaste stam av sädgås. Älvdalen utgör också en betydelsefull fågelflyttled. Viktiga uppehållsområden för bland annat större rovdjur finns i skogs- och kalfjällsområdena kring älvens översta lopp.

Anmärkningar: Det biologiska underlagsmaterialet är bristfälligt.

Samtliga delområden samt denna helhetsbeskrivning har försetts med modernare beskrivningar enligt Naturvårdsverkets mall. Texterna har inte ändrats annat än rent redaktionellt. I fyra delområden (BD 15.3 – BD 15.6) har dock

detaljplanelagda områden i och invid vissa tätorter (Jukkasjärvi, Pajala, Övertorneå och Haparanda) undantagits från riksintresseområdet. Texterna har i dessa delområden försetts med information om undantagna områden.

Referenser:

Statens Naturvårdsverk 1969: Norrlandsälvarnas naturvärden. SNV Publ
1969:13

Se även respektive delsträcka.

Hjort, S, 1971: Torne och Kalix älvar: Del 1. Allmän beskrivning. Rapport 12.

VÄRDEBESKRIVNING

Område av riksintresse för naturvård i Norrbottens län

Datum: 2022-12-14

Områdesnummer: NRO 25 015b

Områdesnamn: Delsträcka Torneälven (Från Junosuando till och med Pajalaselet)

Kommun: Pajala

Kartblad: 28M NV, NO

Area: Se BD 15.0

Naturgeografisk region: 32d Bergkullslätt (AC, BD)

Regionindelning för sjöar och vattendrag: SE1TO

Landskapsform: Bergkullslätt, älvdal.

Riksvärde: Se BD 15.0

Värdebeskrivning: Se BD 15.0

Huvudkriterier: Se BD 15.0

Förutsättningar för bevarande: Se BD 15.0

Säkerställande: Se BD 15.0

Områdets huvuddrag: Denna älvsträcka rinner igenom ett flackt och mycket myrrikt område. Älven är mestadels svagt slingrande och lugnflytande med några korta forssträckor och ett flertal djupa vikar, ofta benämnda vuopio.

På båda sidor om älven utbreder sig ett av landets största slättområden på 200-300 meter över havet. Denna bergkullslätt utgörs av skogbevuxna moränområden och omfattande myrmarker över vilka reser sig enstaka restberg. Älvsträckan från Junosuandoselet till och med Pajalaselet ligger vid och strax nedom högsta kustlinjen (HK) och åtföljs på vanligt sätt av vidsträckta sand- och grusplan. Vid Anttis utbreder sig ett större grusplan, som troligen markerar HK. Vid Erkheikki och längs Pajalaselet har älven skurit ut strandbrinkar på ett tiotal meters höjd. Stränderna är i mycket hög grad påverkade av häftiga islossningar som är speciellt utmärkande för denna älvsträcka.

Förutom myrar omges älven här av relativt magra och torra tallhedar där undervegetationen domineras av fältskiktsris och lavar. I allmänhet når inte myrmarkerna ned i strandnivå. Kulturmarker finns främst kring de väl åtskilda

byarna längs älven. Stränderna är som nämnts präglade av iserosion och isskjutna levéer är vanliga. De eroderade stränderna är sparsamt bevuxna. Mer skyddade stränder med stenigt substrat kan ha tydligt zonerad vegetation med grönvide och älgört, gråstarr, blåtåtel, trådtåg samt sjöfräken som tongivande arter i ordning uppifrån och ned. Här och där finns även fjällväxter som fjällsyra, lapptåtel och fjällstarr. De flesta öarna har utnyttjats som ranningar eller för kreatursbete. Där inte förbuskningen tagit överhanden dominera vegetationen av tuvtåtel. På nedströmssidorna präglas många stränder av grenrör och norrlandsstarr.

Vattenvegetationen är många gånger välutvecklad, framför allt i älvens talrika vikar, med bland annat gul näckros, nordnäckros, igelknopp samt ett flertal natearter.

Djurlivet är måttligt känt. Hiirenlahti är dock fågelrik och i niporna finns backsvalekolonier. Änder och vitfågel häckar på bland annat holmar i älven. Myrområdena norr om älven är kända för att hysa en stark stam av sädgås.

Anmärkningar: Objektet är reviderat för en modernare version av beskrivningen i enlighet med Naturvårdsverkets mall. Detaljplanlagda områden i och vid Pajala centralort har undantagits från riksintresseområdet.

Referenser:

Spångberg, I och Sakari, G, 1982: Torne älv inom Pajala kommun. Naturinventering, Länsstyrelsen i Norrbottens län, planeringsavdelningens rapportserie 1982:10.

VÄRDEBESKRIVNING

Område av riksintresse för naturvård i Norrbottens län

Datum: 2022-12-14

Områdesnummer: NRO 25 015c

Områdesnamn: Delsträcka Torneälven (Från Karungiselet till mynningen)

Kommun: Haparanda

Kartblad: 25N NV, NO

Area: Se BD 15.0

Naturgeografisk region: 29b Kustslätter och dalar med finsediment kring norra Bottenviken.

Regionindelning för sjöar och vattendrag: SE1TO

Landskapsform: Slätt, älvdal/älvmyrning.

Riksvärde: Se BD 15.0

Värdebeskrivning: Se BD 15.0

Huvudkriterier: Se BD 15.0

Förutsättningar för bevarande: Se BD 15.0

Säkerställande: Fågelskyddsområde i Haparanda. Se även BD 15.0

Områdets huvuddrag: Sträckan omfattar Torne älv från Karungiselet till och med mynningen i havet vid Haparanda.

Älvens nedre del omges av en mycket flack kustslätt med odlad mark och stora myrområden, som endast avbryts av låglänta svallade moränhöjder. Den recenta älvfåran är obetydligt nedskuren i fjärdsedimenten och älvens yta ligger mindre än 10 meter under den omgivande terrängen. Älven mynnar i en flack och grund skärgård som huvudsakligen är uppbyggd av morän.

Stränderna är långsluttande och därigenom breda och de hyser en välzonerad vegetation. De har liksom holmarna i älven utnyttjats som slåttermarker. Den övre landstranden har ängsvegetation av tuvtåtel, smörblommor, älgört, brudborste, kråklöver och vänderot. Luckiga buskbårder skiljer detta bälte från de lägre belägna vidsträckt starrbältena av norrlandsstarr, vasstarr och blåstarr som dominerar den nedre landstranden.

Vattenvegetationen som är bäst utvecklad i vikar och sund mellan fastland och holmar karakteriseras av igelknopp, sjöfräken samt gul näckros och nordnäckros.

Bestånd av vildkalla finns i gölar på några raningsmarker. Steniga stränder med bland annat fackelblomster, strandveronika och krypven med flera växtarter finns vid Kukkolaforsen.

Sundholmen omges av en isgångsbetingad äng som därigenom saknar lignoser i större omfattning. Floran har ovanliga inslag som till exempel Österbottensstarr (nordlig havsstrandväxt) och hänggräs (arktisk art) vilka båda är sällsynta i Bottenviken samt slamkrypa och blomvass, två arter med sydligare utbredningstygndpunkt.

Anmärkningar: Objektet är reviderat för en modernare version av beskrivningen i enlighet med Naturvårdsverkets mall. Detaljplanelagda områden i och invid Haparanda centralort har undantagits från riksintresseområdet.

Referenser:

Barsk, A och Sehlstedt, Å, 1982: Torne älv inom Övertorneå och Haparanda kommun. Naturinventering, Länsstyrelsen i Norrbottens län, planeringsavdelningens rapportserie 1982:9.

VÄRDEBESKRIVNING

Område av riksintresse för naturvård i Norrbottens län

Datum: 2022-12-14

Områdesnummer: NRO 25 015d

Områdesnamn: Delsträcka Torneälven (Från och med Jukkasjärvi till och med Junosuandoselet)

Kommuner: Kiruna, Pajala

Kartblad: 28L NO, 29K NV, NO, SO, 29L SV, SO.

Area: Se BD 15.0

Naturgeografisk region: 52a Norra barrskogs-Lappland, 32d Bergkullslätt (AC, BD)

Regionindelning för sjöar och vattendrag: SE1TO

Landskapsformer: Bergkullslätt, älvdal.

Riksvärde: Se BD 15.0

Värdebeskrivning: Se BD 15.0

Huvudkriterier: Se BD 15.0

Förutsättningar för bevarande: Se BD 15.0

Säkerställande: Vittangivuopio är fågelskyddsområde. Se även BD 15.0

Områdets huvuddrag: Sträckan omfattar Torne älv från och med sjön Jukkasjärvi till och med Junosuandoselet.

Ur stormorfologisk synpunkt kan sträckan hänföras till bergkullslätten. Längs Jukkasjärvis sydvästra strand sträcker sig den riksbekanta Jukkasjärviåsen, med åsnät, planåsar, platåer, terrasser och åsgravar. Sträckan Luspajärvijunosuandoselet, kännetecknas av forssträckor omväxlande med långsträckta sel och där smärre inlandsdeltan byggts ut, till exempel i Vittangiselet. I sträckans övre delar har moränen prägel av drumlinslandskap. Isälvsavlagringar blir frekventa först nedanför Vittangi, israndrännor förekommer däremot här och där efter hela älvloppet. Vid Junosuando bildar Torne älv ett femton kilometer långt sel i vilket förekommer två bifurkationer, dels mitt i selet, där Tarendö älv avrinner till Kalix älv och dels i dess nedre del, där Pipiöjoki överför vatten till Lainio älv. Junosuandoselet begränsas nedströms av Lainiobågens moränbacklandskap.

Älven omges av tallhedar, vanligen med lavar och ris som kråkbär, ljung, lingon och odon i den marktäckande vegetationen. I begränsad omfattning finns även friskare skogstyper, till exempel blåbärsgranskog. Myrmarker finns i stor omfattning och når ställvis ned till älvstränderna.

Kulturinflytandet är måttligt och ängsmarkerna koncentrerade till byarna. Deltaområdena har utnyttjats som raningsmarker.

Moränstränder är vanliga men block- och stenstränder finns också. Strandvegetationen karakteriseras av videsnår av grön-, lapp- och ripvide nedanför strandskogen samt styltstarr utanför videbården. Skyddade stränder har norrlandsstarr, flaskstarr och blåsstarr i bårder på den nedre landstranden. Lundartade skogar med högörtvegetation i fältskiktet finns vid några bäckutflöden. Steniga forsstränder erbjuder en rikare flora med stort inslag av till exempel fjällvedel, isvedel, svarthö, fjällskära slätterblomma, tätört och smalviva.

Längs älvstränderna har även de kalkgynnade, sällsynta orkidéerna blodnycklar och sumpnycklar hittats i ett rikkärr. Norna och vityxne finns också.

Anmärkningar: Delområdet är reviderat för en modernare version av beskrivningen i enlighet med Naturvårdsverkets mall. Detaljplanerade områden i och vid Jukkasjärvi har undantagits från riksintresseområdet.

Referenser:

- Bergström, L och Sohlin, L, 1980: Torne älv inom Kiruna kommun. Naturinventering, Länsstyrelsen i Norrbottens län, planeringsavdelningens rapportserie 1980:9.
- Spångberg, I och Sakari, G, 1982: Torne älv inom Pajala kommun, Naturinventering, Länsstyrelsen i Norrbottens län, planeringsavdelningens rapportserie 1982:10.

VÄRDEBESKRIVNING

Område av riksintresse för naturvård i Norrbottens län

Datum: 2022-12-14

Områdesnummer: NRO 25 015e

Områdesnamn: Delsträcka Torneälven (Från Pajalaselet till och med Karungiselet)

Kommun: Pajala, Övertorneå, Haparanda

Kartblad: 25N NV, 26M NO, SO, 27N NV, SV, 28M NO, SO.

Area: Se BD 15.0

Naturgeografisk region: 32d Norra Norrlands barrskogsområde, 30d Norrlands vågiga bergkullterräng, 29b Bottenvikens kustslätter och dalar med finsediment.

Regionindelning för sjöar och vattendrag: SE1TO

Landskapsform: Vågig bergkullterräng, bergkullslätt.

Riksvärde: Se BD 15.0

Värdebeskrivning: Se BD 15.0

Huvudkriterier: Se BD 15.0

Förutsättningar för bevarande: Se BD 15.0

Säkerställande: Armasjärvimyren (BD 15.1.1) och Isovaara är naturreservat. Naturreservat har föreslagits för Vuentoforsen och Kylänsaari. Se även BD 15.0

Områdets huvuddrag: Sträckan omfattar Torne älv från Pajalaselet till och med Karungiselet.

Landskapet har inom sträckans övre del karaktär av bergkullslätt, medan den nedre delen tillhör den vågiga bergkullterrängen. Älven rinner i en trång dalgång som omges av skog, och större områden med odlad mark förekommer enbart mellan Kardis och Jarhois samt vid Pello. Nedom den mäktiga Kengisforsen som har en fallhöjd på 20 meter, har Torne älv ett ovanligt rakt lopp ända ned till Pello. Älvens närmaste omgivningar utgörs av sedimentplan som ofta ligger på 10-20 meter över den nedskurna älvfåran. Nedom Pello ökar terrängens brutenhet samtidigt som älvdalen vidgas. Sedimentplanen blir lägre och ligger oftast mindre än 5 meter ovan älven. Älven från Koiva strax uppströms Övertorneå till och med Karungiselet utgör ett vidsträckt selområde där selen kommit att utfyllas av holmar och bankar. Sträckan är cirka sex mil lång.

Älvsträcken präglas i hög grad av pågående fluviala processer som till både omfattning och karaktär är unikt för vårt land.

Älvsträckans övre halva omges av barrskogar, framför allt tallhedar, och kulturinflytandet är måttligt. I den nedre halvan vidgar sig dalbotten som till stor del är uppodlad och omgiven av markerade om än tämligen låga skogshöjder. De vanligen blockiga forsstränderna är sparsamt beväxna på den mellersta och nedre landstranden. Här finns dock ställvis gott om fackelblomster. En lövbård av al och viden dominerar övre landstranden. Grusiga, av is hårt ansatta stränder uppströms Muonio älvs inflöde har ofta en artrik flora med inslag av sällsynta och alpina arter. Vid mer lugnflytande sträckor med substrat av finare fraktioner finns frodigare, ofta välzonerad vegetation. En bård av grön- och lappvide med gräs som rörflen och blåtåtel och örter som älgört, strandveronika, gullris och fibblor präglar strandens övre del som ofta ansluter direkt till jordbruksmarker. De lägre delarna av stranden domineras sett uppifrån och ned av graminider som trådtåg, norrlandsstarr och vasstarr samt sjöfräken och gulkavle. Andra vanliga strandväxter är bland annat strätta, kärrspira, sumpfräne, topplösa, strandlysing, vattennåra, kråklöver, madrör, strandranunkel och knappsäv.

Slätterholmarna i selen hyser övergeolitoral ängsvegetation av örter och gräs. Älgört är en framträdande art. Strandveronika, gullris, hästkräppa, strandlysing, brudborste, ängsruta och nordlig backruta (finnmarksruta) är andra iögonfallande arter. Liljekonvalj och älsallat finns också. Grenrör, tuvtåtel och rörflen är typiska gräs. Busksnår av främst grönvidehybrider men även rikligt med mandelpil (i Norrbotten endast vid Torneälven) finns spridda på de flesta holmarna.

Vattenvegetationen är vanlig och välutvecklad framför allt i lugnflytande vatten och grunda områden. Vanliga vattenväxter är bland annat gräs- och ålnate, hårslinga, sköldbladsmöja, igelknopparter, kranssvalting och pilblad.

Älvsträckan är viktig för flyttfåglar och hyser goda rast- och häckningsplatser.

Kylänsaari (Pello) är en suveränitetsholme med flera sällsynta växter, till exempel hänggräs, älvstarr och bunkestarr.

Paljukkavaara-Luppiovaara. Natursköna utsiktsberg. Hällmaerker med typisk bankad berggrund. HK-lokaler. Välutbildade strandvallar, klapperfält och isräffelsystem. Förekomst av grottbildningar.

Haapakylänsaari (Övertorneå) är en ö med varierad och artrik flora med till exempel lappblågull. Ön har ett värdefullt fågelliv och är viktig som både rast- och häckningslokal för bland annat gäss, vadare och sångare.

Armasjärvimyren, se BD 15.5.1

Hientaniemiselet med dess deltaholmar är både geomorfologiskt, ekologiskt och kulturhistoriskt intressant och skyddsvärt.

Vuentoforsen är en naturskön fors med särpräglad flora.

Karungiselet hyser ett inlandsdelta under uppbyggnad och är både geomorfologiskt och botaniskt värdefullt.

Anmärkningar: Objektet är reviderat för en modernare version av beskrivningen i enlighet med Naturvårdsverkets mall. Naturreseptet Isovaara har lagts till i värdebeskrivningen under punkten Säkerställande. Detaljplanelagda områden i och invid Övertorneå centralort har undantagits från riksintresseområdet.

Referenser:

Barsk, A och Sehlstedt, Å, 1982: Torne älv inom Övertorneå och Haparanda kommun. Naturinventering. Länsstyrelsen i Norrbottens län, planeringsavdelningens rapportserie 1982:9.

Spångberg, I och Sakari, G, 1982: Torne älv inom Pajala kommun. Naturinventering. Länsstyrelsen i Norrbottens län, planeringsavdelningens rapportserie 1982:10.

Westin, M, 1977: Paljukkavaara-Luppiovaara. Naturinventering. Länsstyrelsen i Norrbottens län.

VÄRDEBESKRIVNING

Område av riksintresse för naturvård i Norrbottens län

Datum: 2022-12-14

Områdesnummer: NRO 25 015f

Områdesnamn: Delsträcka Torneälven (Från Tarrakoski till Jukkasjärvi)

Kommun: Kiruna

Kartblad: 29J, 29K NV, 30J

Area: Se BD 15.0

Naturgeografisk region: 49a Karesuandoplatån, 52a Norra barrskogs-Lappland

Regionindelning för sjöar och vattendrag: SE1TO

Landskapsform: Bergkullslätt, älvdal, insjölandskap.

Riksvärde: Se BD 15.0

Värdebeskrivning: Se BD 15.0

Huvudkriterier: Se BD 15.0

Förutsättningar för bevarande: Se BD 15.0

Säkerställande: Naturreservat finns för Alajaure och Rautas fjällurskog. Se även BD 15.0

Områdets huvuddrag: Torne älv från Tarrakoski till Jukkasjärvi består av flera relativt stora, långsträckta sjöar, åtskilda av korta forssträckor.

Ur stormorfologisk synpunkt kan sträckan hänföras till bergkullslätten. Terrängen runt älven präglas av stora flacka arealer 300-400 meter över havet med enstaka fjäll där topparna blir drygt 700 m.ö.h. Torne älv börjar vid Tarrakuoika, en klippkantad, kort men brant fors som ligger likt en flaskhals mellan Torneträsk och älven.

De övre sjöarna Jekejaure och Alajaure omges till större delen av fjällbjörkskogar av mossrik hedtyp. Utposter av mossrik barrskog finns dock vid Jekejaure och denna skogstyp ökar i areal längs älvdalen för att från Vakojaure vara dominerande. Smärre myrmarker når ända ned till stränderna. Palsmyrar finns i Jekejaures omgivningar.

Steniga moränstränder är vanligast längs älvsträckan. De kantas ofta av en trädbård av gran och glasbjörk på den övre landstranden. En mer eller mindre välutvecklad, upp till 10 m bred videbård (grön-, lapp-, och ripvide) tar sedan

vidovanför en ört-gräsvegetation dominerad av styltstarr tillsammans med bland annat fjällruta, kattfot och tätört samt kabbeleka längst ned på landstranden.

Sparsamt bevuxna blockstränder förekommer företrädesvis i sjöarnas nedströmsdelar. Här är styltstarr och kabbeleka framträdande arter. På raningsmarker och skyddade stränder finns breda starrbälten av främst norrlandsstarr, flaskstarr och blåsstarr. Högörtvegetation återfinns i enstaka strandskogar vid förssar och bäckutlopp. Kalkförande kärrdrag med bland annat finbräken och gräsull finns också.

Vattenvegetationen kan vara individrik men artfattig. I till exempel Jukkasjärvi finns hästsvans, sköldbladsmöja, hårbladsmöja och rostnate. Välutvecklad rosettväxtvegetation av sylört och vårtsporigt braxengräs finns också.

Ängsnycklar, som är sällsynt i inre Norrland finns vid älven.

För det högre djurlivet hänvisas till BD 14 Alajärvi-Vuolajärviområdet.

Rautasälvens delta i Vakojaure hyser vidsträckta videsnår och strandängsvegetation av styltstarrtuvor, täta bestånd av norrlandsstarr samt örter som älgört, midsommarblomster, smörbollor och svarthö. Området utgör ett utmärkt häckningsområde för vadare och änder.

Anmärkningar: Alajaure är klass 3-område i fjällutredningens geomorfologiska kartering. Området tangerar riksobjekt BD 14. En stor del av älvsträckan omfattas av faunaområde av klass 1, "Vittangijärvi-Pirttimysvuoma".

Objektet är endast reviderat för en modernare version av beskrivningen i enlighet med Naturvårdsverkets mall. Kompletterats med information om Rautas fjällurskog.

Referenser:

- Bergström, L och Sohlin, L, 1980: Torne älv inom Kiruna kommun. Naturinventering, Länsstyrelsen i Norrbottens län, planeringsavdelningens rapportserie 1980:9.
- Andersson, L, 1982: Vegetationskarta över de svenska fjällen. Blad nr 3 Rensjön (30J).
- Melander, o, 1977: Geomorfologiska kartbladet 30J Renström. Beskrivning och naturvärdesbedömning. SNV PM858.

VÄRDEBESKRIVNING

Område av riksintresse för naturvård i Norrbottens län

Datum: 2022-12-14

Områdesnummer: NRO 25 015g

Områdesnamn: Delsträcka Torneälven (Torneträskområdet)

Kommun: Kiruna

Kartblad: 30I, 30J

Area: Se BD 15.0

Naturgeografisk region: 36c, 36d

Regionindelning för sjöar och vattendrag: SE1TO

Landskapsform: Bergkullslätt, fjäll, älvdal, insjölandskap

Riksvärde: Se BD 15.0

Värdebeskrivning: Torneträskområdet är av stort naturvetenskapligt värde. Området är klassiskt för fjällforskningen i Sverige. Abisko Naturvetenskapliga forskningsstation är ett internationellt känt forskningscentrum. Torneträsk är landets största och näst djupaste fjällsjö. Se även BD 15.0

Huvudkriterier: Se BD 15.0

Förutsättningar för bevarande: Se BD 15.0

Säkerställande: Området ingår delvis i obrutet fjällområde. Abisko nationalpark omfattar delar av området. Abiskojokks delta är fågelskyddsområde. Stordalens naturreservat. Naturreservatet Abisko naturvetenskapliga station. Se även BD 15.0.

Områdets huvuddrag: Torneträsk har en yta på 322 km² och är Sveriges till ytstorleken sjunde sjö och den i särklass största inom Torne och Kalix älvars dräneringsområde. Den ligger 342 meter över havet och dess största djup är 164 meter (medeldjup 52 meter).

Sjön intar ett så kallat överfördjupat bäcken som uppkommit genom glaciärererosion. Torneträsk har på grund av sin storlek och sitt läge i Torneälvens övre lopp starkt inflytande på vattenföringsvariationerna i en stor del av älvsystemet. Torneträsk intar en särställning inom Torne och Kalix älvar även i fråga om isförhållanden.

Ur stormorfologisk synpunkt kan Torneträskområdet indelas i två huvudregioner. Den östra delen utgörs av bergkullslätt medan den västra delen tillhör den skandinaviska fjällkedjan. Fjällkedjan har formats av skällor överskjutna från väster. Glaciala storformer, u-dalar och nischer är mycket markanta och välutbildade inom de högre massiven. Isavsmältningen har även lämnat talrika spår bland småformer och former i mellanskan, bland annat issjöstrandlinjer i stort antal och på olika nivåer. De recenta processerna lämnar åskådliga resultat i form av deltan, strandvallar och krumuddar i Torneträsk och lavinblocktungor, slamströmmar och talus på bergssidorna ned mot sjön.

Torneträsk omges till större delen av ett smalt björkskogsbälte. Mossrik hedbjörkskog dominerar men ängsbjörkskogar finns på flera platser runt hela sjön. I sjöns östra ände finns även utposter av tallskog. Trädlösa hedar av flera typer finns i sjöns omedelbara närhet trots att området i huvudsak är subalpint.

Torneträsks omgivning är överlag mångformiga och hyser intressanta med bland annat fjäll med tydlig vegetationszonering, välutvecklade ängsbjörkskogar, sydväxtberg, kalkpräglad mycket artrik vegetation med en rad sällsynta inslag, rika back- och källkärr samt palsmyrar.

Torneträsks stränder är ofta blockiga och bevuxna med till exempel videbuskage, sjöfräken, vattenklöver och flaskstarr. Sand- och grusrevlar är vanliga vid bäckmynningarna. Sjön hyser ett betydligt större antal högre vattenväxter (21) än någon annan sjö inom området. Här finns till exempel både taggsporigt och vårtsporigt braxengräs, sex olika natearter, strandranunkel, sylört, hår- och axslinga samt även några vattenmossarter och kransalgen *Nitella opaca*.

Det högre djurlivet i Torneträsks omgivning inkluderar närmare tioalet hotade arter, bland annat järv samt flera rovfågel- och ugglearter. Abiskojojokks delta är rikt på sjöfågel. Sjöns viktigaste fisk är rödingen men även sik, öring och harr samt bergsimpa ingår i fiskbeståndet.

Anmärkning: Området ingår främst i BD 13 och sammanfaller med BD 13.3.

Ett flertal klass 1, 2 och 3 områden enligt fjällutredningens geomorfologiska kartering ligger i nära anslutning till Torneträsk. Delar av två faunaområden av klass 3. Faunaområdet "Rautas" (klass 1) tangeras.

Objektet är endast reviderat för en modernare version av beskrivningen i enlighet med Naturvårdsverkets mall.

Referenser:

- Andersson, L, 1981: Vegetationskarta över de svenska fjällen. Blad nr 2 Abisko (30H/30I/31H/31I).
- Andersson, L, 1981: Vegetationskarta över de svenska fjällen. Blad nr 3 Rensjön (30J).
- Lohammar, G, 1963: Om Torneträsk och kringliggande sjöar, I: Curry-Lindahl, K (red), Natur i Lappland. Del 2. Uppsala 876-884.

Melander, O, 1977: Geomorfologiska kartbladet 30H Riksgränsen (öst), 30I Abisko, 31H Reurivare och 31I Vadvetjåkka. Beskrivning och naturvärdesbedömning. SNV PM857.

Melander, O, 1977: Geomorfologiska kartbladet 30J Rensjön. Beskrivning och naturvärdesbedömning. SNV PM858.

SNV 1981: Faunaområden i fjällregionen. Kartläggning av de hotade arternas viktigaste tillflyktsområden. SNV PM 1295.